

Determinace smluvního vztahu nezávislá na vůli stran

Pelikánová, I.*

PELIKÁNOVÁ, I.: Determinace smluvního vztahu nezávislá na vůli stran. ** Právní obzor, 106, 2023, č. 5, s. 392–415. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.5.02>

Determination of a contractual relationship independent of the will of the parties. The article is based on the assumption that the contracting parties usually do not have a precise idea of the content of the contractual relationship established by the contract. It is an attempt at outlining the elements that enter into this relationship without being a result of voluntary expressions of the contracting parties. The content of the contractual relationship is determined not only by mandatory and discretionary norms, but also by the interpretation of legal actions on one hand and the interpretation of legal norms on the other. If the parties do not understand both of them equally, it can result in the absence of consensus. The law allows for a judge to intervene under certain conditions and to determine the content of the obligation. To determine the content of the contractual relationship, it is necessary to distinguish between its state at the moment of conclusion of the contract and subsequent development. In this context the subject of this article is the importance of changes in external circumstances (*clausula rebus sic stantibus*) and the potential option for supplementation of the contract. In the conclusion, the author of the article pays attention to public law interventions into the content of the obligation. These interventions are numerous and massive. For example, in view of the limited scope of the article, the issue of the price of performance is chosen – first the question of its private law regulation in the Civil Code, then in public law statutes. It is obvious that the boundary between public law and private law regulation is not sharp. Public law obligations become part of the obligation and affect not only the relationship with the authority, but also the relationship with the other contracting party.

Key words: *contractual relation, determination, obligation's content, privat law, administratif law, sale price*

Úvod – obecně o vnější determinaci obsahu smlouvy

Uvědomuji si, že název příspěvku je příliš široký dokonce i v tom smyslu, že překračuje meze práva, přestože tyto meze překračovat nehodlám s ohledem na omezený rozsah svého příspěvku. Navzdory tomu jsem jej zvolila z toho důvodu, že se chci se pokusit o určitý nadhled, o hledání souvislostí a možná příliš odvážná zobecnění.

Žádná smlouva není formována jenom vůli stran. Vzniká v prostředí, které vůli všemožně limituje, doplňuje a modifikuje. Některé determinanty nemusí být ani smluvními stranám známy, dokonce ani strany samy si nemusí uvědomovat posuny ve vlastní vůli. Vedle toho prakticky žádná smlouva není zcela rovnovážná, princip rovnosti ovládající soukromé právo neznamená, že by smluvní strany musely být mechanicky a skutečně ve všech aspektech rovné. Převaha jedné či druhé strany ústí v ovlivnění vůle druhé strany. Není to ale jenom ochrana slabší smluvní strany, která vede k zákonodárným intervencím do smlouvy. Motivace k nim může spočívat i v jiných veřejných zájmech – ochraně zdraví, životního prostředí, požadavcích na bezpečnost (např. stavby) nebo řešení aktuálních situa-

* Prof. JUDr. Irena Pelikánová, DrSc., Katedra obchodního práva, Právnická fakulta UK v Praze, bývalá sudkyňa Tribunálu EÚ.

** Příspěvek byl přednesen na XXX. Karlovarských právnických dnech 2023.

cí (živelní katastrofy, válečný konflikt, nedostatek komodit na trhu, dopravní problémy), anebo v zájmech politických či jiných (lobbistické tlaky nebo populistická opatření k získání voličských hlasů). Sama podstata práva spočívá v ovlivnění vůle smluvních stran. Do smluvního vztahu vstupují i dispozitivní normy, jejichž funkcí je upřesnění obsahu vztahu a dosažení právní jistoty touto cestou, pokud tomu volní projevy stran nezabrání. V tomto případě je intervence zákonodárce sice podmíněna vůlí smluvní strany, ale pokud ta nenabude konkrétní formy, dispozitivní ustanovení bude působit stejně jako donucující norma. Intervence mohou být přechodné nebo trvalé a nejrůzněji podmíněné a sankcionované.

Jenom s vědomím, že jde o abstrakci a zjednodušení, můžeme tedy mluvit o autonomii vůle a rovnosti stran ovládající smluvní právo. Snaha o přesnost a vypovídací hodnotu našich tvrzení podtrhuje nezbytnost rozlišování mezi obsahem smlouvy jako právního jednání a obsahem smlouvou založeného závazkového vztahu mezi stranami. Smlouva je právní jednání jasně určeného obsahu zachyceného k okamžiku dosažení konsenzu, zatímco závazkový vztah k okamžiku účinnosti smlouvy vzniká s určitým obsahem, ale po nějakou dobu trvá a jeho obsah se pravděpodobně bude měnit až k zániku splněním nebo jinou právní skutečností. Tomu zhruba odpovídá rozlišení genetického a funkcionálního synallagmatu, jak je popsal J. Sedláček¹.

I když plně respektujeme dualismus soukromého a veřejného práva, přece je užitečné pokusit se o syntetizující pohled, neboť kontrahenti jsou vázáni smlouvou i povinnostmi, jež jsou obsahem závazkového vztahu, bez ohledu na to, zda jejich původ je soukromoprávní nebo veřejnoprávní, zda pocházejí z jejich chtění nebo byly doplněny jiným právně relevantním způsobem. Také neplatnost je spojena s rozparem se zákonem bez rozlišení, zda jde o zákon veřejnoprávní či soukromoprávní. Někdy by dokonce takové rozlišení bylo obtížné. Jedna úprava však směřuje právě na veřejnoprávní normy. Je to pravidlo, které obsahoval již obecný obchodní zákoník (1/1863 ř. z.)² a dnes v občanském zákoníku vyjádřený v § 5 odst. 2. Proti vůli dotčené strany se platnosti právního jednání nedotýká, pokud někdo jedná, aniž má oprávnění k příslušné činnosti nebo byla-li mu činnost zakázána.

Můžeme tedy vnější zásahy do obsahu smluvního vztahu **třídít** na:

- Obecné principy (zejména zákaz zneužití práva),
- Interpretační ustanovení (§ 545, § 555 an., § 1747),
- Oprávnění daná třetí osobě dohodou stran,
- Zákonná oprávnění daná soudci k určení obsahu smlouvy,
- Kogentní normy soukromoprávní a veřejnoprávní,
- Dispozitivní normy nevyloučené stranami; v **obchodních** vztazích vyplývá v souladu s tradicemi obchodních zákoníků z § 558 odst. 2 OZ přednostní aplikovatelnost obchodních **zvyklostí** před dispozitivními ustanoveními zákona.³

¹ SEDLÁČEK, J. *Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností?* Příspěvek na druhém sjezdu československých právníků, 1925, s. 17.

² Jednalo se o článek 276 tohoto znění: „Vlastnost anebo platnost jednání obchodního nevylučuje se tím, že osobě nějaké pro úřad anebo stav její, anebo z důvodů policie živnostenské anebo jiných podobných zakázáno jest, obchod provozovati nebo jednání obchodní smlouvati.“

³ I v dnešní době platí úvaha Malovského-Weniga o tom, že se jedná skutečně o zvyklosti a nikoli o obyčeje, protože předpokladem obyčejového pramene práva je kromě dlouhodobého užívání (*usus longaevus*) také

Reálný obsah určitého závazkového vztahu je výslednicí všech těchto vlivů. Výslednice by měla být do podrobností známa smluvním stranám. Je tomu tak vždy? Obávám se, že nikoli, dokonce asi prakticky nikdy, a proto může být užitečně poukázáno na nezbytnost přesné analýzy důsledků uzavření smlouvy alespoň v obecné a zkrácené míře.

1. Interpretační ustanovení a jejich význam

Směrnice zákonodárce pro výklad právních jednání (§ 556/2, 558/2 OZ) zavazují strany, dojde-li k nejasnosti, a budou zavazovat i soudce, rozhoduje-li věc, kde je interpretace právního jednání nezbytná. Mluvíme-li o interpretaci právního jednání, nemůžeme své úvahy odtrhnout od interpretace právních norem, protože, jak bylo řečeno, pravidla plynoucí z právních norem vstupují také do obsahu právního vztahu založeného smlouvou jako právním jednáním. Smluvní strany, činíce právní jednání, vycházejí z určitého pochopení relevantních právních norem. Občanský zákoník obojí upravuje odděleně a ne zcela shodně. Nastává tu také určité překrývání s obecnými principy, nakolik i ty slouží k interpretaci. Jejich dosah je však širší.

Interpretace⁴ spočívá ve zjištění obsahu právního jednání nebo smyslu právní normy.⁵ Samotná skutečnost, že některá ze smluvních stran je přesvědčena o určitém významu projevu vůle, nestačí pro to, aby se takové pojetí stalo právně relevantním. Také na smyslu relevantních právních pravidel se musí strany shodnout (§ 2 OZ). V případě, kdy druhá strana má přesvědčení odlišné než strana první, je nutno dospět k jedinému řešení. Může se to stát dohodou stran, což je ideální případ, který ovšem v sobě také obsahuje možnost modifikace vůle oproti okamžiku vzniku smlouvy. Pokud se strany na určité interpretaci shodnou, není jisté, nakolik je takové chápání správné⁶ a nakolik je v souladu s pojetím obecně přijatým. Nedojde-li ke sporu, zůstane případný nesoulad mezi pojetím stran a pojetím obecně přijatým latentní.

Zjištění významu právního jednání nebo právního pravidla může být provedeno třetí osobou určenou stranami či soudcem, nastane-li spor. I tato interpretace je novým prvkem přistupujícím ke smluvnímu konsensu. V posledních dvou případech se obsah smlouvy a vůle smluvních stran výkladem modifikuje nebo upřesní. Upřesnění nemusí mít povahu změny, ale bude doplněním, přidáním něčeho, co v původní smlouvě nebylo.

Významnou roli hraje doktrína. Je až překvapivé, jak často české soudy argumentují doktrinárními stanovisky v rozsudcích, a je otázka, nakolik to je legitimní.⁷ Problém doktrinárních stanovisek spočívá v tom, že jejich autoři nejsou nijak selektováni a jejich

přesvědčení o závaznosti (*opinio necessitatis*), které v obchodních vztazích zpravidla chybí. Srov. MALOVSKÝ-WENIG, A. *Příručka obchodního práva*. Praha: Kompas, 1947, s.13.

⁴ Srov. např. normativistický přístup KREJČÍ, J. *Právní jevy v čase*. Praha, 1937, s. 9.

⁵ Podrobněji o interpretaci práva srov. např. WINTR, J. *Metody a zásady interpretace práva*. 2. vyd. Praha, 2019; OPPETIT, B. *Droit et modernité*, Paris, 1998, s. 129.

⁶ Termín „správný“ je tu velmi ošidný. Ani obecně přijaté chápání nemusí být „správné“, pokud „správným“ rozumím abstraktně pojatý soulad mezi vyjádřením a jeho myšlenkovým obsahem.

⁷ Podmíněnost doktrinárními stanovisky se již předmětem pozornosti v judikatuře stala – srov. nález ÚS ze dne 17. srpna 2005, I. ÚS 403/03; rozsudek NS ze dne 3. prosince 2009, sp. zn. 30 Cdo 2811/2007.

názory mohou být zájmově podmíněny. Stanovisko soudce jako osoby oficiálně oprávněné k závaznému výkladu asi vždy a všude může být ovlivněno doktrínou, avšak doktrína by neměla být argumentem použitým v rozsudku, neboť zpochybňuje soudcovskou nezávislost. To nic nemění na tom, že ve všech případech, kdy není dosaženo shody stran o výkladu smlouvy nebo relevantního pravidla, dochází k vnější intervenci do smluvního vztahu a zpravidla i k modifikaci jeho obsahu.

1.1 Implicitní obsah závazku, doplnění smlouvy

Z hlediska zkoumání vztahu vůle stran a obsahu závazkového vztahu založeného smlouvou má velký význam pojem „**implicitního obsahu závazkového vztahu**“. Určení implicitního obsahu závazku můžeme řadit k širší kategorii interpretace právního jednání.⁸ V samotném pojmu je obsaženo rozšíření obsahu závazkového vztahu oproti obsahu smlouvy, jeho uznání a respektování. Náš občanský zákoník jej upravuje v § 545 OZ, podle nějž „**[p]rávní jednání vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran**“. Znamená to, že následky právního jednání nejsou omezeny jenom rámcem chůtění autora projevu, obsahují i složku, která ve vůli (dokonce nejen projevené) není obsažena. Obdobu tohoto ustanovení vyjadřuje v PECL⁹ čl. 6:102.¹⁰ Písm. b) a c) citovaného ustanovení přesahují vyjádřenou vůli stran.

Gandolfiho návrh evropského občanského zákoníku¹¹ v čl. 31 stanoví, že obsah smlouvy musí být „určitý a určitelný“. Smlouva nemusí obsahovat všechno, avšak je třeba, aby určení bylo možno provést alespoň dodatečně. Následující článek 32 upravuje přesně a podrobně implicitní klauzule.¹² Přestože se autor přizpůsobil obvyklému směšo-

⁸ KOTÁSEK, J. *Doplňující výklad smlouvy v českém právu – nechtěný návštěvník nebo vítaný host?* Dostupná na: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2019/1/3.Kot%C3%A1sek_32-44_1_2019.pdf.

⁹ Principy evropského smluvního práva (návrh), dostupné na: https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/#head_82

¹⁰ „In addition to the express terms, a contract may contain implied terms which stem from

(a) the intention of the parties,

(b) the nature and purpose of the contract, and

(c) good faith and fair dealing.“

[Kromě výslovných podmínek může smlouva obsahovat implicitní podmínky, které plynou z a) úmyslu stran, b) z povahy a cíle smlouvy a c) dobre víry a poctivosti].

¹¹ Dostupné na: https://www.eurcontrats.eu/site2/newdoc/Norme%20_Libro%20I-%20francese_.pdf.

¹² Čl. 32: „Clauses implicites I. Outre les clauses expresses, forment le contenu du contrat les clauses qui: a) sont imposées par le présent code ou par des dispositions communautaires ou nationales, même en remplacement de clauses différentes introduites par les parties; b) découlent du devoir de bonne foi; c) doivent être réputées tacitement voulues par les parties sur la base de précédents rapports d'affaires, des tractations, des circonstances, des coutumes générales et locales; d) doivent être réputées nécessaires afin que le contrat puisse produire les effets voulus par les parties. 2. Réservées les dispositions qui régissent la forme, prennent effet entre les parties contractantes, dans la mesure où d'une certaine façon elles correspondent au texte contractuel, les déclarations que chacune des parties a faites à l'autre pendant les tractations ou au moment de la conclusion du contrat à propos d'une situation ou d'une expectative de fait ou de droit, relative aux sujets, au contenu ou aux fins du contrat, si ces déclarations peuvent avoir déterminé l'accord entre les parties; sauf la faculté de se prévaloir des remèdes contenus dans les art. 151 et 157. 3. ... » [« Implicitní ujednání 1) kromě výslovných

vání smlouvy a závazkového vztahu, deklaruje, že „tvoří obsah smlouvy“ vypočtené prvky. Těmi jsou ustanovení zákona, která mají donucující povahu, včetně těch, jež nahradí i odlišné klauzule zahrnuté stranami do smlouvy (písm. a). Další doplněné klauzule podle tohoto textu vyplývají z principu dobré víry (b). Velmi přílehlavé je písm. c), které říká, že ujednání musí být chápána jako „**mlčky chtěná**“, jestliže vyplývají z předchozí praxe stran, ze smluvních jednání, z okolností nebo z obecných či místních obyčejů. Obsahem smlouvy jsou podle tohoto textu konečně i ustanovení, která jsou **nezbytná** pro splnění závazku ze smlouvy (d).

Úpravou významu prohlášení stran se autoři všech uvedených textů snaží sledovat skutečnou vůli stran, ale také upřesnit obsah vzniklého vztahu v souladu s ní.

Gandolfiho návrh upravuje obsah smluvního vztahu (smlouvy) také **negativně**, když podle čl. 30 musí být obsah smlouvy „dovolený a nikoli zneužívající“. Podle tohoto článku je např. nedovolený obsah smlouvy, jehož cílem je **obejít** aplikaci kogentního ustanovení. Touto cestou dochází rovněž k určení obsahu závazkového vztahu v rozporu s chřením jedné nebo obou smluvních stran. Obecně stanoví uvedený článek v prvním odstavci podobně jako náš § 547 OZ, že obsah smlouvy nesmí odporovat zákonným ustanovením, veřejnému pořádku a dobrým mravům. Důsledky nedovoleného obsahu smlouvy jsou stanoveny v čl. 156 jako možnost zrušení smlouvy.

V čl. 44 návrhu Gandolfiho skupiny v rámci úpravy **účinků smlouvy** jsou stanoveny „mimo konsensuální faktory“.¹³ Vyplývají z národních a unijních předpisů, dobré víry, zvyklostí a ekvity. Sama rubrika jasně naznačuje, že vůle stran, které se setkaly ve smluvním konsenzu, neobsahovala tyto prvky. Formulace článku je velmi jasná, když říká, že „**účinky smlouvy vyplývají nejenom z dohod mezi stranami, ale také ze zákona (národního i komunitárního), ze zvyklostí, dobré víry, a ekvity**“. Blízkost k našemu § 545 OZ je evidentní. Tento text tedy rozlišuje mezi obsahem smlouvy a jejími účinky, tedy přibližně tím, co J. Sedláček (viz níže) chápe jako genetické a funkcionální synallagma.

Problematika implicitního obsahu závazku a rovněž doplnění či nahrazení nějakého jeho prvku ukazuje přesvědčivě, že determinantou závazkového vztahu není jenom jasně artikulovaná a projevená vůle stran ve smlouvě. Součástí obsahu závazku je i vůle nevyjádřená (tacitní, chápána leckdy jako samozřejmost), nakolik je v souladu s vůlí druhé strany, ale

---

ujednání tvoří obsah smlouvy podmínky, které a) jsou uloženy tímto zákoníkem nebo ustanoveními komunitárními nebo národními, a to i náhradou za podmínky odlišné stanovené stranami; b) vyplývají z povinnosti dobré víry; c) musí být chápány jako mlčky chtěné stranami na základě předchozích obchodních vztahů, jednání, okolností, obecných a místních obyčejů; d) musí být chápány jako nezbytné, aby smlouva mohla vyvolat účinky chtěné stranami. 2) Jsou vyhrazeny dispozice, které řídí formu, působí mezi smluvními stranami, nakolik odpovídají smluvnímu textu, prohlášení každé ze stran, která učinila během smluvních jednání nebo v okamžiku uzavření smlouvy ohledně situace nebo očekávání faktickému či právnímu týkajících se subjektů, obsahu nebo cílů smlouvy, pokud tato prohlášení mohla determinovat dohodu stran; kromě možnosti dovolat se prostředků nápravy uvedených v čl. 151 a 157...3»].

¹³ Čl. 44: „Facteurs extra consensuels Les effets du contrat dérivent non seulement des conventions intervenues entre les parties mais aussi des dispositions de ce code ainsi que des dispositions nationales et communautaires, des usages, de la bonne foi et de l'équité. (Mimosmluvní faktory Účinky smlouvy se odvozují nejenom z dohod uzavřených mezi stranami, ale také z ustanovení tohoto zákoníku a rovněž z ustanovení národních a komunitárních, ze zvyklostí, z dobré víry a z ekvity.)

jsou to i pravidla ve vůli nijak neobsažená, pokud vyplývají z pramenů zákonodárcem uznávaných – z principu dobré víry, dobrých mravů, zvyklostí, zavedené praxe, dále pak z kogentních ustanovení a popř. i ustanovení dispozitivních. Oproti Gandolfiho návrhu náš občanský zákoník nemluví o souladu s veřejným pořádkem. Veřejný pořádek je však zakotven v zákoně, takže pod požadavkem souladu se zákonem můžeme vidět i tento předpoklad.

Determinace dobrými mravy vylučuje jakékoli zneužívající nebo klamavé jednání nebo jednání obcházející zákon či mentální rezervaci¹⁴.

Naše **judikatura** opírající se o přechodí občanský zákoník č. 40/1964 Sb. při výkladu právních úkonů z popsaného pojetí implicitního obsahu závazku a interpretace právního jednání nevycházela. Jediné, co mělo právní relevanci, byla **projevená vůle**¹⁵. Takto vyhraněná stanoviska můžeme přičíst předchozímu stavu právní úpravy s tím, že nyní účinný zákoník posouvá interpretaci právních jednání do jiné roviny. Avšak judikatura se posunula i v případech, kdy se opírala ještě o předchozí občanský zákoník č. 40/1964 Sb. Současná úprava implicitního obsahu závazku takový posun potvrzuje. Vůli, která nebyla projevena, je proto nutno hodnotit obezřetně, avšak nelze říci, že nemá naprosto žádnou relevanci.

Již judikatura o simulovaném a disimulovaném právním úkonu vycházející z předchozího občanského zákoníku zkoumání skutečné vůle vyžadovala (30 Cdo 2737/2017). V rozhodnutí 30 Cdo 2178/2016 dává Nejvyšší soud směrnice, jak postupovat: „... *Je-li obsah právního úkonu zaznamenán písemně (jako v daném případě), určitost projevu vůle je dána obsahem listiny, na níž je zaznamenán. Citovaná výkladová pravidla se uplatní zejména v situaci, kdy účastníci řízení interpretují obsah právního úkonu odlišným způsobem. Soud při úsudku o skutečné vůli toho, kdo právní úkon učinil, přihledne zejména k účelu tohoto právního úkonu, k okolnostem, za jakých k němu došlo, a k následnému chování toho, kdo úkon učinil.*“ I nejnovější judikatura zdůrazňuje, že při výkladu právních jednání je třeba dát přednost skutečné vůli jednajících před jejím vyjádřením.¹⁶

To také znamená, že interpretací a hledáním skutečné vůle můžeme obsah závazkového vztahu oproti vůli vyjádřené v právním jednání modifikovat.

1.2 Interpretační ustanovení

Interpretační pravidlo ve vztahu k právním jednáním je formulováno zejména v § 556 OZ. V tomto směru se judikatura začíná objevovat v hojném počtu¹⁷. Primární roli při

¹⁴ Rozhodnutí 21 Cdo 2615/2006.

¹⁵ Rozhodnutí 21 Cdo 2615/2006: „Výklad projevu vůle (§ 240 odst. 3 zák. práce) může směřovat jen k objasnění jeho obsahu, tedy ke zjištění toho, co bylo skutečně projevováno. Pomocí výkladu projevu vůle nelze nahrazovat nebo doplňovat vůli, kterou jedající účastníci v rozhodné době neměli nebo kterou sice měli, ale kterou neprojevili (srov. například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 1996 sp. zn. 3 Cdo 946/96, uveřejněný pod č. 29 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 1997).“

¹⁶ V rozhodnutí NS čj. 27 Cdo 3366/2021 z 30. 9. 2022 bod 25 říká: „Nejvyšší soud již v rozsudku ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 29 Cdo 61/2017 (uveřejněném pod číslem 4/2019 Sb. rozh. obč.), formuloval a odůvodnil závěr, podle něhož pro výklad adresovaného právního jednání je určující skutečná vůle jedajícího, která byla nebo musela být známa adresátovi, již je třeba upřednostnit před jejím vnějším projevem (např. objektivním významem užitých slov).“

¹⁷ Např. rozhodnutí NS 21 ICdo 44/2021, bod 26-27; 23 Cdo 1056/2020, kde se však soud ještě drží stanoviska o nemožnosti přednosti vůle proti textu právního jednání; 21 Cdo 1483/2022, bod 25 již zdůrazňuje

výkladu hraje vůle jednajících strany, není-li ji možno z projevu zjistit, je třeba ji zjistit jinak a nelze-li ani to, nastupují podpůrná zákonná kritéria: „význam, jaký by mu zpravidla přikládala osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen.“¹⁸ V této fázi tedy nebudeme již hledat v osobě, která projevila konkrétně svoji vůli, ale v abstraktní osobě **adresáta**, čímž se projevené vůli vzdalujeme, ale poskytujeme ochranu dobré víře adresáta. Nejvyšší soud mluví o „objektivní metodě interpretace“, čímž vyjadřuje, že projev vůle budeme chápat bez ohledu na konkrétní individuální osobu projevující vůli.¹⁹ Terminologii J. Sedláčka²⁰ (viz níže) bychom stejně tak a možná přesněji mohli říci, že jde o metodu **subjektivní**, avšak nikoli individuální. Náš Nejvyšší soud dochází k závěru, že mezi občanským zákoníkem 40/1964 Sb. a zákoníkem nyní účinným je **rozdíl** spočívající ve větším důrazu na skutečnou vůli při interpretaci právních jednání. Tím spíš je asi vhodnější terminologie Sedláčkova. Předchozí občanský zákoník podle judikatury kladl větší důraz na projev vůle. Smlouva stanoví pravidla pro chování stran podobně jako právní norma. Přestože mezi interpretací právní normy a právního jednání je rozdíl, dochází nezbytně i k jejich překrývání a setkávání, protože v právním jednání strany projevují vůli, která je založena i na jejich chápání právní normy. Interpretace právní normy tak podmiňuje projevenou vůli a interpretace právního jednání musí přihlížet k této interpretaci relevantní právní normy. Můžeme porovnat § 556 s § 2 OZ. Podle druhého odstavce § 2 „Zákonnému ustanovení nelze přikládat jiný význam, než jaký plyne z vlastního smyslu slov v jejich vzájemné souvislosti a z jasného úmyslu zákonodárce; nikdo se však nesmí dovolávat slov právního předpisu proti jeho smyslu.“ V případě právního jednání je zřejmě význam projeveného ještě slabší. Všeobecný občanský zákoník v § 914 dával jasnou směrnicí, když říkal „Při výkladu smluv nelpí se na slovním znění výrazu, nýbrž vyšetří se úmysl stran a rozuměti jest smlouvě tak, jak toho žádá obyčej poctivého obchodu“ (shodně i čl. 278 všeobecného obchodního zákoníku). První větu § 556 odst. 1 OZ je možno chápat obdobně. Není totiž praxi vzdálena situace, kdy jazykový projev skutečné vůli příliš neodpovídá nebo jí dokonce odporuje. Stejně tak známe mnoho příkladů, kdy smluvní vztahy vycházely ze zcela mylného výkladu zákona.

rozhodující význam úmyslu jednajících; 26 Cdo 2745/2022; 26 Cdo 137/2022, kde je posun v judikatuře výslovně zmíněn: „Na rozdíl od právní úpravy obsažené v předchozím občanském zákoníku (zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. prosince 2013 – dále jen „obč. zák.“), podle níž bylo třeba právní úkony vyjádřené slovy vykládat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem (srov. § 35 odst. 2 obč. zák.), a ve vztahu k níž dovolací soud ve své ustálené judikatuře dovedl, že podmínkou pro přihlídnutí k vůli účastníků je to, aby nebyla v rozporu s tím, co plyne z jazykového vyjádření úkonu (srov. například rozsudek Nejvyššího soudu z 26. listopadu 1998, sp. zn. 25 Cdo 1650/98, uveřejněný na str. 386 v sešitě č. 7/1999 časopisu Právní rozhledy, či z 18. prosince 2002, sp. zn. 25 Cdo 1116/2001), právní úprava obsažená v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, opouští – jak vyplývá i z důvodové zprávy – důraz na formální hledisko projevu, typický pro předchozí občanský zákoník (srov. zejména ustanovení § 35 odst. 2 obč. zák.), a klade větší důraz na hledisko skutečné vůle jednajících osob.“

¹⁸ Rozsudky NS ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 29 Cdo 61/2017 (jenž byl uveřejněn pod číslem 4/2019 Sb. rozh. obč.), a ze dne 18. 3. 2020, sp. zn. 23 Cdo 2070/2018.

¹⁹ Rozsudek NS ze dne 25. 4. 2017, 21 Cdo 5281/2016

²⁰ SEDLÁČEK, J. Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností? 1925, s. 13.

V současnosti judikaturou uznáný důraz na skutečnou vůli by zřejmě mohl jít až tak daleko, že by jazykový projev mohl být zjištěním vůle popřen. Koneckoně také § 555 odst. 1 říká, že „právní jednání se posuzuje podle svého obsahu“. Obsah právního jednání je dán právě jazykovým vyjádřením. Kritériem by měl být zejména **princip dobré víry**. Je-li zřejmé, že slovní vyjádření bylo jenom důsledkem formulační neobratnosti nebo nedostatečné právní kompetence strany, pak asi není vyloučeno a je dokonce žádoucí dát přednost vůli za vyjádřením skryté a s vyjádřením nesouladné. Na druhé straně mentální rezervace jedné strany právní relevanci mít nemůže, protože jde o složku vůle, o které nevěděla druhá smluvní strana. Prolomení bariéry slovního vyjádření může vést k určité právní nejistotě, kde ochranou může být právě princip dobré víry, dobré mravy atd. Pomocí tu mohou být další směrnice obsažené v § 556.

„Teprve v případě, že ani za použití uvedených výkladových pravidel nelze zjistit úmysl jednajícího, se uplatní objektivní metoda interpretace a projevu vůle se přisuzuje význam, jaký by mu zpravidla přikládala osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen“, říká soud. Objektivní metoda interpretace však také znamená, že výklad nemusí být v souladu se skutečným chtěním jednajícího. Podle následujícího odstavce § 556 OZ: *„[p]ři výkladu projevu vůle se přihlédne k praxi zavedené mezi stranami v právním styku, k tomu, co právnímu jednání předcházelo, i k tomu, jak strany následně daly najevo, jaký obsah a význam právnímu jednání přikládají.“* Hledání vůle se v důsledku použití této směrnice může od reálné vůle stran odchýlit, na druhé straně následné projevy stran vedou i k opětovnému hledání vůle projevující smluvní strany.

Interpretační pravidla musejí být interpretována, takže soudy dodávají, jak má být interpretace prováděna. Názornou ukázkou je rozhodnutí Nejvyššího soudu z nedávné doby 23 Cdo 2541/2021, které se mimo jiné pokouší vyjasnit otázku rozporu s dobrými mravy.²¹ Smluvní vyloučení odstoupení od smlouvy při podstatném porušení smlouvy prohlásil za neodporující dobrým mravům v konkrétním případě. Odchýlil se tak od starší judikatury.²²

Speciální úprava v § 558 OZ přináší další výkladovou směrnici pro obchodní vztahy, je součástí onoho disperzního obchodního zákoníku, který je rozptýlen v textu zákoníku občanského. Týká se v prvním odstavci významu použitých výrazů. Ve vztahu mezi podnikateli je třeba jim dát význam pravidelně používaný, zatímco ve vztahu k nepodnikateli to lze jenom za předpokladu, že podnikatel prokáže, že tento význam byl druhé straně znám. Smyslem úpravy je bezpochyby usnadnění obchodních vztahů mezi podnikateli, avšak ve vztahu k nepodnikatelům převažuje ochrana jejich nižší úrovně kompetentnosti. Mělo by to nutit podnikatele k jasnějšímu a srozumitelnějšímu vyjadřování, protože důkaz tu bude možno vést jenom obtížně (jakkoli to není nemožné např. v souvislosti s přípravnými jednáními). Také v tomto případě může pravidlo dovést k odchýlení se od sku-

²¹ JANOŠEK, V. *Lze ujednáním stran zcela vyloučit možnost odstoupení od smlouvy?* Dostupné na: https://www.epravo.cz/top/clanky/lze-ujednanim-stran-zcela-vyloucit-moznost-odstoupeni-od-smlouvy-115971.html?utm_medium=email&utm_source=newsletter&utm_campaign=novinky-epravo-cz-13-3-2023.

²² Rozsudek 32 Cdo 1043/2004.

tečné vůle stran. Ty např. chápou určitý výraz nesprávně a interpretace vyústí v závěr od jejich vůle se odchylovající. V bodě 48 citovaného rozsudku soud říká: „*Lze tedy uzavřít, že účastníci soukromoprávních vztahů se mohou smluvně odchýlit od důvodů odstoupení od smlouvy uvedených v § 1977, 1978 a 2002 o. z., či takové důvody odstoupení od smlouvy vyloučit, což však nevylučuje, že v konkrétním případě může být smluvní ujednání vylučující aplikaci těchto zákonných důvodů pro odstoupení od smlouvy shledáno neplatným vzhledem k okolnostem věci jako zákonem zakázané (z jiného důvodu) nebo se přičítící dobrým mravům.*“ Další úvahy soudu sice mohou vyvolávat pochybnosti, ale ukazují na kritériální funkci, jakou příkládá dobrým mravům: „*Dobré mravy netvoří společenský normativní systém, nýbrž jsou spíše měřítkem etického hodnocení konkrétních situací odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti, poctivého jednání apod. (srov. například rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2004 sp. zn. 33 Odo 538/2003, a ze dne 30. 11. 2021, sp. zn. 21 Cdo 1070/2021, či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2005 sp. zn. 33 Odo 29/2005, a ze dne 27. 11. 2018 sp. zn. 33 Cdo 2227/2018).*“ Věta se mi jeví kontradiktorní, protože pokud budeme poměřovat situaci s „obecně uznávanými pravidly slušnosti“, pak stěžít může popřít jejich kvalifikaci jako normativního systému, i když můžeme plně respektovat nezbytnost konkrétního hodnocení jednotlivého případu, které může ovlivnit etické hodnocení. Zamlžení pojmu norma z citované věty jasně vyplývá. V každém případě je zřejmé, že hodnocení soudu zásadně ovlivní interpretaci obecného zákonného ustanovení, což se vymyká vůli smluvních stran.

Z § 547 OZ vyplývá pravidlo, jež bychom mohli nazvat „**negativním** vymezením obsahu závazku“. Jestliže zákon říká, že právní jednání musí obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům a zákonu, pak to znamená, že nakolik neodpovídá těmto kritériím, natolik je protiprávní. Právní následky této protiprávnosti řeší zvláštní ustanovení (§ 580 OZ). O § 5 odst. 2 OZ již byla zmínka. V tomto rozsahu tedy projev vůle nevytváří obsah závazkového vztahu, je-li následkem absolutní neplatnosti, obsah závazku může být v tomto směru **zůžen** oproti chtění smluvních stran.

2. Vliv změny vnějších okolností na obsah závazku

Vnější okolnosti mohou ovlivnit obsah závazku jenom v případě, že to předvídá zákon. Takových případů máme několik, ale obecně se respektuje, že princip smluvní volnosti a autonomie vůle vylučuje automatismus v ovlivnění obsahu závazku.

2.1 *Clausula rebus sic stantibus*

Obsah závazkového vztahu je na počátku jeho existence formován především konsenzem stran a dalšími výše uvedenými prvky, které do něj vstupují. Avšak závazkový vztah, jsa smlouvou založen, pokračuje ve své existenci až do okamžiku splnění poslední povinnosti, jež je jeho obsahem, popř. do zániku na základě jiné právní skutečnosti ještě předtím. Je v průběhu své existence determinován obdobnými determinantami jako jeho vznik. V tomto období však mohou nastat i neočekávané a nepředvídané skutečnos-

ti. Princip právní jistoty i *pacta sunt servanda* (§ 3 odst. 2 písm. d) OZ) vylučuje, aby jakákoli vnější okolnost mohla být chápána jako sama o sobě měnící nebo rušící závazek bez ohledu na vůli stran. Předpokladem právní relevance změny tudíž je **právní norma** obojí propojující. Tak se ovšem objevuje nezbytnost rozlišit okolnosti relevantní od ne-relevantních.

V současné době je problematika změny poměrů a jejího vlivu na obsah závazkového vztahu mimořádně aktuální.²³ Jaký vliv mají vnější události na smluvní závazkový vztah? Vyčerpává se tento problém pojmem *clausula rebus sic stantibus*? I v jiných převratných dobách se problému doktrína nevyhnula, např. po 1. světové válce, kdy provedl jeho analýzu J. Sedláček.²⁴ Poukázal na významný pojem **funkcionálního synallagmatu**. Rozlišil tři stadia vývoje závazku – uzavření smlouvy (genetické synallagma), od uzavření smlouvy ke splnění jedné povinnosti (funkcionální synallagma) a konečně od zániku jedné povinnosti k zániku celého smluvního vztahu. Nejenom že tímto způsobem pohlédl na obligaci v její dynamice, ale také se zaměřil na vztah mimoprávní reality a její právní reflexi, což v období vlády pozitivismu může překvapit. Zkoumal vliv vnější situace na obsah závazkového vztahu.

V obecném zákoníku občanském (OOZ) upravil § 936 smlouvu o budoucí smlouvě včetně této klauzule. Smlouva o budoucí smlouvě nebyla závazná, jestliže změnou okolností byl zmařen účel smlouvy nebo byla ztracena důvěra smluvní strany.

Hospodářský zákoník č. 109/1964 Sb. v pozdějším znění²⁵ v § 125 odst. 4 stanovil, že organizace jsou povinny přistoupit na změnu nebo zrušení závazku, jestliže „*po uzavření přípravné smlouvy nastaly nové skutečnosti, pro které nelze spravedlivě požadovat plnění příslušných závazků*“. Ani v jednom případě tedy zákonodárce nesvěřil kompetenci k intervenci do smluvního vztahu soudci nebo státnímu arbitrovi.

Gandolfiho návrh obsahuje čl. 97, který se týká závazků, jež nemohou být považovány za nesplněné.²⁶ Ve spojení s čl. 157 toto řešení (jednání o změně smlouvy) zřejmě inspirovalo náš § 1765 včetně svěření kompetence rozhodnout soudci.

²³ JAMPÍLEK, F. *Clausula rebus sic stantibus v závazkovém právu*, 2022. Dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/171724> a judikatura a literatura tam uvedená; SMÍTAL, J. Vliv významných změn okolností na povinnost stran uzavřít budoucí smlouvu, e-právo, 14.4.2023,

²⁴ SEDLÁČEK, J. *Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností?* Příspěvek na druhý sjezd československých právníků, 1925, s. 17.

²⁵ Zákon č. 165/1982 Sb.

²⁶ Art. 97 „Obligations qui ne peuvent être considérées comme inexécutées 1. Même si le débiteur est en retard dans l'exécution de la prestation due ou si celle-ci n'a été exécutée que partiellement, on ne pourra considérer qu'il y a eu inexécution dès lors que se sont produits précédemment des événements extraordinaires et imprévisibles qui ont rendu excessivement onéreuse l'exécution et qui, par conséquent, donnent au débiteur – comme le prévoit l'art. 157 – le droit d'obtenir une nouvelle négociation du contrat. Le débiteur doit néanmoins avoir communiqué au créancier son intention de faire recours à ce droit avant l'échéance du terme prévu pour l'exécution ou avant que le créancier lui ait adressé la sommation prévue à l'art.96 lettre a) qui précède. 2. Si après la conclusion du contrat la prestation devient objectivement impossible, pour des raisons dont le débiteur ne doit répondre, il n'y a pas inexécution de l'obligation; mais si dans le contrat il apparaît explicitement ou implicitement qu'est contenue une garantie que l'exécution est possible, le débiteur doit procéder à l'indemnisation du dommage que le créancier a subi pour avoir compté sur l'exécution de la prestation.“ (Závazky, které nemohou být považovány za nesplněné. 1. I když je dlužník v prodlení s plněním,

V nyní účinném občanském zákoníku jde zejména o § 1765 a 1766 a vedle těchto obecných ustanovení § 1788, který je úpravou zvláštní pro smlouvu o budoucí smlouvě. Z § 1045 OZ čerpá § 2185 OZ ve vztahu ke směnné smlouvě. Zde může vzniknout právo odstoupit od smlouvy.

Problematika tedy nebyla zákonodárcem pominuta, dokonce v oddílu o účincích smlouvy figuruje rubrika „Změna okolností“. Princip deklarovaný v § 1764 spočívá v tom, že změna okolností, jež činí pro některou ze stran plnění obtížnější, závazek neovlivňuje. Odchytky od principu jsou stanoveny v § 1765 a 1766. Kritériem bude, zda změna je natolik podstatná, že zakládá **zvlášť hrubý nepoměr** mezi právy a povinnostmi stran. Pokud bude odpověď kladná, vznikne právo na obnovení jednání o smlouvě. Dalším předpokladem je nepředvídatelnost a neovlivnitelnost změny. Ke změně musí dojít po uzavření smlouvy. Z toho plyne, že ve skutečnosti se jedná o vznik práva jednat o změně závazku, protože smlouva již uzavřena byla. Zákonodárce tedy ponechává osud závazkového vztahu v rukou stran, ale ukládá jim jakousi kontraktační povinnost. Má-li jedna strana právo domáhat se jednání, pak má druhá strana povinnost na jednání přistoupit. Nevyplývá z toho povinnost souhlasit, konsensus tudíž zůstává v rukou smluvních stran. Pokud nedojde k dohodě, může **soud** (§ 1766) rozhodnout o změně nebo zrušení závazku, aniž je vázán návrhy stran. Změna okolností tak nemá automatický vliv na závazek, ale zákonodárce nejprve nutí strany k modifikaci nebo zrušení jejich vztahu s tím, že při nedostatku jejich konsenzu, svěřuje soudu kompetenci k zásahu. V tom případě bude vůle stran plně nahrazena.

Pro srovnání – v obchodním zákoníku upravoval změnu poměrů (zmaření účelu smlouvy) § 356 tak, že vzniklo právo od smlouvy odstoupit. Za takovou změnu ale explicitně nebyla považována změna majetkových poměrů strany nebo změna hospodářské nebo tržní situace. Vedle toho vznikala odstoupivší straně povinnost nahradit škodu. Změna hospodářské nebo tržní situace by tak na závazek žádný vliv neměla.

Clausula rebus sic stantibus se tradičně spojuje s **přípravnými** smlouvami. Obecněji řečeno, čím je delší doba, na niž se smlouva uzavírá, tím více relevance přiznává zákonodárce změně hospodářských poměrů. V současném občanském zákoníku je to úprava smlouvy o budoucí smlouvě (*pactum de contrahendo*) v § 1788 odst. 2. Nutno uvažovat o vztahu této úpravy k právě popsané úpravě obecné. V nejobecnější rovině by bylo možno předpokládat, že pro smlouvu o budoucí smlouvě bude platit širší definice relevantní změny okolností. Podstatná změna okolností způsobí zánik povinnosti uzavřít smlouvu (srov. § 292 odst. 5 obč. zák.). Zákon stanoví, že jde o takovou změnu okolností, že na zavázané straně **nelze rozumně požadovat, aby smlouvu uzavřela**. Poměr

k němuž je povinen, nebo jestliže splnil jenom částečně, není možno považovat závazky za nesplněné, jestliže se předtím odehrály mimořádné a nepředvídatelné události, které učinily splnění mimořádně nákladným a které dávají – jak to předvídá čl. 157 – dlužníkovi právo na nové jednání o smlouvě. Dlužník nicméně musí věřiteli sdělit svůj úmysl vykonat toto právo před uplynutím lhůty k plnění nebo předtím, než mu věřitel zaslal vyznění podle čl. 96 písm. a), který předchází. 2. Jestliže se po uzavření smlouvy stane plnění objektivně nemožným z důvodů, za něž dlužník neodpovídá, není závazek nesplněn; ale jestliže je ve smlouvě explicitně nebo implicitně obsažena garance, že plnění je možné, dlužník je povinen nahradit škodu, kterou věřitel utrpí, spoléhaje na poskytnutí plnění.)

obou kritérií je velmi obtížné kvantifikovat. Zvláště hrubý nepoměr mezi plněními stran může být důvodem, proč nelze rozumně požadovat splnění závazku. Toto rozumné požadování však může být vyloučeno i v jiných situacích, i když to nebude příliš pravděpodobné. Prodlení s oznámením zakládá povinnost nahradit druhé straně vzniklou škodu. Přestože zánik kontraktační povinnosti nastává bez vůle stran, mají bezpochyby možnost přesto budoucí smlouvu uzavřít. Zákonodárce tu tedy intervenuje jenom v zájmu právní jistoty, jestliže strany samy situaci nevyřeší konsenzuálně.

Nejvyšší soud se zabýval otázkou aplikace § 1788 OZ v usnesení **33 Cdo 1762/2022**. V této věci se jednalo o případ, kdy byla uzavřena smlouva o budoucí kupní smlouvě na nemovitost, přičemž kupující poté **odhalil skryté vady** předmětu plnění. Oznámil je prodávajícímu s tím, že požaduje snížení kupní ceny. Proávající souhlasil, potom ale realizační smlouvu odmítl uzavřít. Všechny stupně soudů nárok kupujícího zamítly. Příklad má však řadu rysů, které mohou vzbuzovat pochybnosti. Je tato okolnost opravdu změnou okolností, na kterou směřuje § 1788? Stav prodávajícího předmětu se nezměnil, změnila se jenom míra informovanosti kupujícího. Naopak prodávající kupujícího dostatečně neseznámil (nevíme, zda záměrně či nikoli) s tímto stavem, což odporuje principu dobré víry (§ 2084 OZ). J. Sedláček např. píše: „... můžeme ponechat stranou okolnost, že věřitel se teprve po uzavření smlouvy dozvěděl o okolnostech znehodnocujících předmět, které zde již sice byly v době uzavření smlouvy, ale o nichž věřitel bez své viny nevěděl. Kdybychom i tuto okolnost učinili právně relevantní, dotkli bychom se nebezpečně stability smluv...“²⁷ Je pravda, že otázka změny dohody o ceně komplikuje kontraktaci a soud má pravdu, že se jedná o podstatnou část smlouvy. Přesto se zdá být problematické zprostit stranu, která situaci způsobila, popř. dokonce zavinila, její kontraktační povinnosti a ve skutečnosti jí tak poskytnout výhodu. Skutečně nelze na zavázané straně rozumně požadovat, aby smlouvu uzavřela? Soud upozorňuje na to, že kupující mohl uplatnit právo z odpovědnosti za vady po uzavření kupní smlouvy a nabytí vlastnictví k nemovitosti, jím zvolený postup byl předčasný. Není vyloučeno ani uplatnění odpovědnosti podle § 2950 OZ (škoda způsobená radou), ale to není řešení daného případu. Ten podtrhuje důležitost upřesnění pojmu podstatné změny okolností.

Zobecníme-li uvedené příklady, je možno zhruba říci, že v případech **přípravných** smluv jsou důsledky změny okolností přímé a směřující k zániku kontraktační povinnosti, zatímco **obecně** u ostatních smluv taková situace vyvolává spíše povinnost jednat o změně či zrušení závazku ze smlouvy a v některých případech může z podnětu smluvní strany soudce do obsahu závazkového vztahu zasáhnout.

Kromě smlouvy o budoucí smlouvě praxe užívá tzv. **rámcové** smlouvy jako další druh přípravných smluv, z něž však nevyplývá kontraktační povinnost. Soudy v současné době konstantně judikují, že rámcová smlouva nezakládá závazek. Tak např. v rozhodnutí 32 Cdo 3488/2010 obdobně jako v řadě dalších tvrdí: „*Nejvyšší soud ve své rozhodovací praxi vysvětlil, že tzv. rámcová smlouva (právní doktrína užívá též označení „normativní smlouva“) nezakládá závazkový vztah, pohledávky a závazky smluvních*

²⁷ SEDLÁČEK, J. op. cit. s. 69.

stran z ní tudíž nevznikají. Význam rámcové smlouvy spočívá v tom, že strany tam, kde předpokládají dlouhodobější obchodní vztah, stanoví jejím prostřednictvím základní pravidla, jimž budou podléhat všechny konkrétní (tzv. realizační) smlouvy na jejím základě v budoucnu uzavřené, nebude-li v té či oné realizační smlouvě ujednáno jinak. Rámcová smlouva tak nemá jiný význam (jinou funkci), než že stanoví smluvní podmínky následně uzavíraných konkrétních, realizačních smluv, tj. v tom či onom rozsahu předurčuje jejich obsah. Při vzniku realizační smlouvy (např. smlouvy kupní) uzavřené na základě rámcové smlouvy se tedy v rozsahu, v němž strany nesjednaly v realizační smlouvě jinak, stávají pravidla (smluvní podmínky) sjednaná v rámcové smlouvě součástí obsahu realizační smlouvy [srov. např. rozsudek ze dne 28. května 2008, sp. zn. 32 Odo 629/2006, uveřejněný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, C. H. Beck (dále též jen „Soubor“), pod číslem C 6477, rozsudek ze dne 22. září 2009, sp. zn. 23 Cdo 1888/2007, uveřejněný v Souboru pod číslem C 7798, rozsudek ze dne 28. června 2011, sp. zn. 32 Cdo 24/2010, veřejnosti k dispozici na webových stránkách Nejvyššího soudu, a usnesení ze dne 28. března 2012, sp. zn. 23 Cdo 4445/2011, a ze dne 27. června 2012, sp. zn. 32 Cdo 1685/2012, rovněž in www.nsoud.cz.“ Přestože rozlišování dvou druhů přípravných smluv má dlouhou tradici, jde tu judikatura hodně daleko, když tvrdí, že taková smlouva vůbec žádný závazek nezakládá²⁸. Soud zřejmě chce říci, že jde jenom o smluvní podmínky, jejichž účinek je vázán na odkládací podmínku uzavření realizační smlouvy. To však neznamená, že smluvní konsensus je zcela právně irelevantní. V takovém případě bychom nemohli vůbec mluvit o smlouvě.

Změna vnějších okolností může mít na závazky i vliv cestou přijetí nových právních úprav, což se však bude dít spíše ve sféře práva veřejného (např. regulace cen apod.). O tom bude učiněna zmínka níže.

2.2 Moderační právo soudu (§ 2051)

Jako příklad intervence soudu na základě zákonného ustanovení a bez ohledu na konsenzuální vůli stran je možno uvést snížení nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty.²⁹ Na první pohled bychom řekli, že moderační právo s vlivem vnějších okolností na obsah závazku příliš nesouvisí, avšak vývoj judikatury ukazuje, že tomu tak není.

Čerpaje z obchodního zákoníku zakotvil zákonodárce v § 2051 OZ kompetenci soudu k významnému zásahu do smluvního vztahu. V naší judikatuře nastal zvrát rozhodnutím NS z 13. ledna 2023 **31 Cdo 2273/2022-162**. Jde o pozoruhodný judikát, který ukazuje i v obecnější rovině na vývoj v našem právním myšlení.

Problematika moderace smluvní pokuty se dotýká otázky, zda oprávnění k intervenci do smluvního vztahu je vázáno k okamžiku kontraktace nebo k okamžiku splnění a tedy problematiky genetického či funkcionálního synallagmatu ve smyslu Sedláčkovy analýzy

²⁸ V rozporu s tím zákon o platebním styku upravuje smlouvu o platebních službách jako tzv. rámcovou smlouvu, tedy právní jednání zakládající závazek (zák. č. 370/2017 Sb., § 127).

²⁹ SLAVÍČKOVÁ, A. *Nová pravidla pro posuzování přiměřenosti smluvní pokuty soudem podle § 2051 NOZ*. 31. 3. 2023, eprávo. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/nova-pravidla-pro-posuzovani-primerenosti-smluvni-pokuty-soudem-podle-2051-noz-116081.html>.

zy. Velký senát NS dochází k obratu v dosavadní judikatuře v bodě 41 rozsudku. Od posuzování k okamžiku uzavření smlouvy přechází soud k **hodnocení celého kontextu vztahu v jeho vývoji i po uzavření smlouvy**. Lze přesto předpokládat zachování judikatury o vlivu délky prodlení na závěr o přiměřenosti smluvní pokuty.

Nejvyšší soud deklaruje, že prakticky shodná formulce předchozího ustanovení § 301 obchodního zákoníku a § 2051 OZ nyní účinného neznamená, že i výklad zůstane nezměněn. Podle NS je nutno vzít v úvahu důvody přijetí občanského zákoníku, inspirační zdroje nového občanského zákoníku a zásady, na kterých je zákoník založen. Z toho soud vyvozuje, že je nutno brát v úvahu **reálně vzniklou škodu**. Obrat v judikatuře prezentuje soud jako příklon k většímu respektu k autonomii vůle stran. Závěr o nepřiměřenosti pokuty může být důsledkem posouzení nároku in concreto k okamžiku jeho vzniku a neznamená nutně závěr o nepřiměřeném ujednání o smluvní pokutě. Ujednání tak může zůstat v platnosti i v případě, kdy konkrétní nárok soud posoudí jako nepřiměřený a sníží jej. Celou otázku staví do kontextu obsahové kontroly závazku [bod 50 písm. d) rozsudku]. Tam, kde jde o kontrolu závazku (ve smyslu genetického synallagmatu), zákonodárce mluví o kontrole ujednání, což však v souvislosti s § 2051 nečiní. Zvláště přesvědčivý je argument ve vztahu k § 2052, jenž se týká moderace nepřiměřeného penále [bod 50, písm. f) rozsudku]. Pokud by totiž kontrola měla být vztažena k okamžiku vzniku závazku, pak by to byla kontrola zákonodárce, protože penále není sjednáváno, ale stanoveno právním předpisem. Moderace se tudíž nutně vztahuje k **nároku**. Nejvyšší soud změnu rozhodovací praxe staví do souvislosti se změnou hodnotovou a poukazuje na stanovisko Ústavního soudu, který takové důvody změny akceptuje (bod 51 rozsudku, náleží II. ÚS 566/05).

Z uvedeného je zřejmé, že nové pojetí moderace smluvní pokuty znamená, že soud může do obsahu závazkového vztahu zasáhnout v závislosti na vývoji okolností po uzavření smlouvy a že tudíž funkce tohoto ustanovení se posouvá blíže ke *clausulae rebus sic stantibus*.

3. Doplnění uzavřené smlouvy

Konečné určení obsahu závazkového vztahu založeného smlouvou je tedy závislé nejenom na projevené vůli smluvních stran, ale na řadě dalších okolností. Projev vůle stran může být doplněn nebo dokonce nahrazen výkladem, implicitní obsah závazku není v právním jednání vyjádřen vůbec, v některých případech dává zákon soudci pravomoc rozhodnout o obsahu závazkového vztahu nebo zakládá právo strany odstoupit od smlouvy, přestože nic takového strany ve smlouvě nepředvíдалy, ale vývoj okolností to odůvodňuje.

Jestliže strany samy dosáhnou sice konsensu v tom směru, že chtějí smlouvu uzavřít a o čem ji chtějí uzavřít, mohou záměrně nechat určitou část smlouvy otevřenou. Jejich konsensus je v takovém případě jenom dílčí, nikoli však ve smyslu § 1726, kde zákonodárce upravuje důsledky neúplného konsensu, ale ve smyslu § 1748.³⁰ Podle pravidla

³⁰ Stranou ponechávám § 1740, protože zde jde v podstatě jenom o interpretaci, zda byla smlouva uzavřena, aniž zákonodárce obsah smlouvy doplňuje nebo jinak determinuje.

o nutnosti dohodnout celý obsah smlouvy by v tom případě smlouva neměla být považována za uzavřenou (§ 1725 OZ). Zvláštní úprava však tento závěr modifikuje. Občanský zákoník se při úpravě této otázky inspiroval § 269 a 270 ObchZ. Důvodová zpráva žádné bližší vysvětlení k § 1748 a 1749 nepodává.

V § 269 odst. 3 obchodní zákoník umožňoval dohodnout způsob dodatečného určení části smlouvy s omezením, že nesmí být svěřeno jenom jedné straně. Podle § 270 dohoda o dodatečném určení nepodstatné části smlouvy znamenala odklad její **platnosti**, tedy neuzavření kontraktačního procesu, zatímco podle současného § 1748 a 1749 jde o podmínku **účinnosti** smlouvy. To znamená, že smlouva je platná, byla uzavřena, ale nenastaly její účinky. V § 1748 je formulován tento význam odkladu dohody jako vyvratitelná domněnka, resp. spíše dispozitivní ustanovení. To ovšem znamená, že postupné uzavírání (**punktace**, § 885 OoZ³¹) je možné, jestliže se tak strany dohodnou. Podle citovaného ustanovení OoZ punktaci představovalo uzavření písemné přípravné smlouvy o hlavních bodech, přičemž tato dohoda již zavazovala strany, byla platná a účinná. Pokud nebyl obsažen některý hlavní bod v přípravné smlouvě, nebylo možno aplikovat ustanovení o punktaci. Následující smlouva o vedlejších bodech s ní musela být v souladu.

Až potud sice k žádné intervenci do smlouvy nezávislé na vůli stran nedochází, ale účinky dohody stran zákon řeší a jejich vyvození bude tedy interpretační otázkou. Výsledek interpretace může, ale nemusí odpovídat chtění smluvních stran v okamžiku jejich jednání.

V § 1749 OZ se počítá s možností, aby doplnění smlouvy o nedohodnuté části provedla třetí osoba nebo soud, jimž smluvní strany svěří toto oprávnění. Také v tomto případě jde o odklad účinnosti, nikoli platnosti (vzniku) smlouvy. Jestliže třetí osoba nesplní úkol doplnění smlouvy, zákonodárce svěřuje tuto kompetenci soudu. K tomuto přechodu kompetence ze třetí osoby na soud není zapotřebí dohody, kterákoli ze stran může soudu podat návrh.³² Druhý odstavec tohoto ustanovení dává soudu směrnicí, jak má postupovat, když mu ukládá, aby přihlédl „*k účelu, který smlouva zřejmě sleduje, k okolnostem, za nichž byla smlouva uzavírána, jakož i k tomu, aby byly práva a povinnosti stran poctivě uspořádány*“. V této situaci tedy soud může zasáhnout do samotného kontraktačního procesu a doplnit volní projevy stran. Obsah smlouvy bude determinován zvnějšku a smluvní strany již nezasahují. Na druhé straně není vyloučeno ani omezeno právo stran kdykoli smluvní závazek dohodou změnit a tak paralyzovat vnější zásah do jejich vztahu (§ 1901 OZ).

Je-li nerovnost ve smluvním vztahu strukturální, jako je tomu při uzavírání adhezních smluv nebo mezi spotřebitelem a profesionálem, zákonodárce intervenuje intenzivněji a častěji. Pokouší se vyrovnat nerovnost buď přímo pomocí **zákoných** pravidel, nebo

³¹ VESELÝ, F. X. *Punktace. Všeobecný slovník právní*. Díl třetí. Padělání peněz - pých vodní. Příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země Koruny české. Praha : Nákladem vlastním, 1898, svazek/ročník 3, s. 1069 – 1071. Dostupné na: <https://www.npd.cz/npdweb/previewDocumentPart.xhtml?sessionId=a4ecb63944d10a-3fe4bc0de64886?hash=5a020cb9966cccd095a29c0b89c1db343406>.

³² Obdobně Gandolfiho návrh v čl. 31. Tento text ale počítá i s možností, že doplnění smlouvy bude svěřeno jedné smluvní straně.

dovoluje **soudci** zasáhnout. Také v případech, kdy nerovnost stran nemá strukturální povahu, ale v praxi se častěji vyskytuje, k zásahům zákonodárce dochází.

Tak např. § 1963 OZ harmonizující se směrnici 2011/7 reaguje na nerovnováhu ve vztazích mezi podnikateli. Zkušenost, že odběratel je po odebrání zboží v převaze vůči fakturujícímu dodavateli a této převahy zneužívá opožděnými platbami, vedla k zákonodárné reakci. Zákon proto stanoví třicetidenní splatnost fakturované ceny. Dohodnout tuto splatnost smluvní strany nemusí, zákonodárce sám ji do jejich vztahu vkládá.

Podobných příkladů by bylo možno uvést mnoho. S ohledem na omezený rozsah této stati se zastavím u jednoho prvku smluvního vztahu, který je zásadní pro většinu obchodních vztahů a který v minulém roce rozkolísal celé hospodářství – u ceny. Zkušenost s předražováním neomezující se jenom na Českou republiku učinila tento prvek obligačního vztahu mimořádně aktuálním.

4. Soukromoprávní a veřejnoprávní intervence do smluvního vztahu ohledně ceny

Jednou z nejvýznamnějších obsahových částí smlouvy je dohoda o ceně. Co už jiného by mělo být závislé výlučně na vůli smluvních stran. Přesto lze uzavřít úplatné smlouvy i bez dohody o ceně.

Náš **občanský zákoník** definuje **cenu** v § 492 tak, že se jí rozumí „*hodnota věci, lze-li ji vyjádřit v penězích*“. Pojem hodnoty věci a ceny v obecném občanském zákoníku podrobně zkoumal svého času i J. Sedláček.³³ Dospěl k ostrému rozlišení hodnoty subjektivní a individuální, které je, myslím, dodnes plně aktuální. **Subjektivní** hodnota je relevantní pro určení ceny z hlediska subjektu obecně chápaného, což je možno vyjádřit i tak, že jde o cenu srovnatelného předmětu v době a místě uzavření smlouvy. Není to však jenom obvyklá cena, protože i v případě neexistence obvyklé ceny může být určena subjektivní hodnota předmětu plnění.

Individuální cena přihlížející k poměrům konkrétní osoby může mít právní relevanci v případě ceny **mimořádné**.³⁴ Obecný zákoník občanský požadoval, aby cena v kupní smlouvě byla určitá a vyjádřena v penězích (§ 1054 OZ). Sedláčkova analýza platí dodnes o to více, že náš současný občanský zákoník je v mnoha směrech inspirován obecným zákoníkem občanským a uvedené pojmy používá. Oproti OZ však posunuje ustanovení o ceně do mnohem obecnější roviny. Mezi obecnými ustanoveními o obsahu závazků upravuje v § 1792 „**úplatu za plnění**“. Pro terminologickou různost mezi § 492 a 1792 asi není rozumné vysvětlení a i úplatou za plnění budeme proto rozumět cenu. Toto ustanovení není omezeno na určitý smluvní typ. Vazbu na veřejnoprávní předpisy formuluje současný § 1792 odst. 2 pomocí fikce ceny určené podle předpisů. To je zvláštní důsledek porušení právní povinnosti. I když bude předpis upravující ceny spadat do veřejného práva, jeho porušení se promítne automaticky do obsahu soukromoprávního vztahu, aniž dojde k ne-

³³ SEDLÁČEK, J. *Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností?* 1925, s. 12 an.

³⁴ SEDLÁČEK, J. *op. cit.* s. 12 – 14.

platnosti právního jednání nebo aniž je k tomu zapotřebí autoritativního rozhodnutí. Sjednání ceny „v rozporu s právními předpisy o cenách“ zahrne každé porušení zákona o cenách (dále „ZC“) a domnívám se, že i cenu zneužívající ve smyslu § 2 ZC. Otázka je, zda smluvní strany vůbec budou vědět, že tento následek nastal. Nedojde-li ke sporu nebo neprovede-li příslušný orgán kontrolu, je málo pravděpodobné, že se zmíněná fikce uplatní.

Podle platné úpravy ani **kupní smlouva** nemusí obsahovat dohodu o ceně nebo způsobu jejího určení.³⁵ Přesněji řečeno – podle obecné úpravy kupní smlouvy by měla být dohoda o ceně v kupní smlouvě dostatečně určitá, a tedy nutně obsažena. V § 2079 OZ to sice není řečeno (v § 1053 OZ to řečeno bylo), ale z § 2080 to lze vyvodit. Ani všeobecný obchodní zákoník nepředpokládal možnost uzavřít kupní smlouvu bez dohody o ceně, přestože obsahoval interpretační ustanovení termínu trhová nebo burzovní cena.³⁶ Za dostatečnou určitost v OZ prohlašuje zákonodárce i dohodu o způsobu určení ceny. Současná zvláštní úprava koupě **movité věci** však jde dál a v § 2085 nalézáme pro případ, že strany **chtěly** smlouvu uzavřít bez ujednání ceny, **fikci**, že cena je shodná s cenou obvyklou v době uzavření smlouvy. V hierarchii norem obecná úprava smluv – kupní smlouva – smlouva o koupi movité věci tak dospíváme k řešení umožňujícímu uzavření smlouvy bez dohody o ceně, je-li taková vůle smluvních stran. Porovnáme-li současnou a předchozí úpravu můžeme poslední vývoj chápat jako komercializaci občanského zákoníku, která dává vůli stran větší prostor (možnost uzavřít smlouvu bez dohody o ceně), ale současně absentující konsensus nahrazuje.³⁷

Interpretační obtíže však působí vztah mezi § 1792 a § 2085. Zakotvují stejné pravidlo pro doplnění ceny, nedojde-li k dohodě o ní. Obecná úprava kupní smlouvy pravidlo z § 1792 neopakuje. Na druhé straně bylo zmíněno, že tato část úpravy koupě (obecná úprava) zachovává požadavek nezbytnosti dohody o ceně nebo alespoň způsobu jejího určení (§ 2080). V takovém případě však § 1792 nemůže být aplikován. Zařazení § 2085 tak může sloužit jako podtržení skutečnosti, že na koupi movité věci se možnost náhrady dohody o ceně dá použít. To také znamená, že pro koupi movitých věcí stačí uzavření smlouvy bez dohody o ceně, a to na rozdíl od koupě obecně.

Obecný zákoník občanský v § 1059 a 1060 dohodu o ceně, jak bylo zmíněno, vyžadoval a rovněž stanovil explicitně požadavek, aby cena „nebyla proti zákonu“. Stalo-li se

³⁵ Ustanovení § 588 obč. zák. 40/1964 Sb. definoval kupní smlouvu takto: „Z kupní smlouvy vznikne prodávajícímu povinnost předmět koupě kupujícímu odevzdat a kupujícímu povinnost předmět koupě převzít a zaplatit za něj prodávajícímu dohodnutou cenu.“ Pro případ dohody o ceně odporující cenovým předpisům stanovil tento kodex neplatnost smlouvy. Oproti tomu § 409 odst. 2 obč. zák. zněl: „Ve smlouvě musí být kupní cena dohodnuta nebo musí v ní být alespoň stanoven způsob jejího dodatečného určení, ledaže z jednání o uzavření smlouvy vyplývá vůle stran ji uzavřít i bez určení kupní ceny. V tomto případě je kupující povinen zaplatit kupní cenu stanovenou podle § 448.“ V § 448 byla vymezena obvyklá cena.

³⁶ Článek 353: „Jestli ve smlouvě za cenu kupní ustanovena cena tržní anebo burzovní, tedy tím, je-li jaká pochybnost, rozuměti sluší běžnou cenu, kteráž v době a v místě plnění anebo v obchodním místě, ježto onomu jest pravidlem, podlé platných o tom zřízení místních určena jest, kdež pak určení takového není anebo dokázali se, že je nesprávné, rozuměti sluší cenu průměrnou, kteráž porovnáním kupních smluv v době a v místě plnění učiněných vyjde najevo.“

³⁷ Pro srovnání: francouzský Code civil pro kupní smlouvu požaduje i nadále dohodu o ceně nebo o jejím určení třetí osobou (čl. 1591 a 1592).

to však, důsledek vázal odkazem jenom na zkrácení přes polovici ceny (§ 934 a 935 OZ). V tomto směru bylo tedy oddělení soukromého a veřejného práva důsledné.

Gandolfiho návrh uvádí cenu mezi určitelnými částmi smlouvy v čl. 31 odst. 6.³⁸ Funkci dohodnuté ceny má plnit cena uvedená v katalogu v místě plnění smlouvy nebo cena v tomto místě obecně užívaná, našimi slovy tedy cena obvyklá v místě plnění.

Podobně čl. IV 6:2 PECL³⁹ nahrazuje dohodu určením obvyklé ceny nebo ceny rozumné. Činí tak právě pro případ, že volní projevy cenu neurčily a ani neurčily způsob jejího určení. Na rozdíl od Gandolfiho návrhu však deklaruje jako rozhodující cenu v době uzavření smlouvy, nikoli jejího plnění. Článek 6:105 PECL stanoví pro případ, kdy cenu nebo jinou náležitost má určit jedna strana, ale učiní tak velmi nerozumně, jako rozhodující rozumnou cenu bez ohledu na jakákoli jiná ustanovení.⁴⁰ Zákonodárce tu tedy zakotvuje automatismus nahrazení určené ceny cenou rozumnou. V obou případech jde o víc než interpretaci, jde o zákonodárnou intervenci explicitně a záměrně překračující, co bylo stranami dohodnuto. Je to intervence přímá, kde nanejvýš soud může pro účely aplikace interpretovat. V případě, kdy má cenu nebo jinou náležitost určit třetí osoba a neučiní tak, přechází podle čl. 6:106 PECL na soud kompetence určit jinou třetí osobu. I v tomto případě platí pravidlo o nahrazení nerozumné ceny cenou rozumnou. V evropských návrzích tedy také není obecná úprava ceny svázána s určitým smluvním typem. Nutno však nezapomínat, že tyto návrhy nejsou úplnými občanskými zákoníky a neobsahují kompletní zvláštní obligační právo, jsou směřovány spíše k ochraně spotřebitele.

Nahlédneme-li do národních zákoníků, může být obraz odlišný. Tak např. nizozemský občanský zákoník v rámci obecných ustanovení o závazcích vůbec cenu neupravuje, v rámci zvláštního závazkového práva (7. kniha) však u kupní smlouvy příslušné ustanovení nalezneme v čl. 7.4.⁴¹ I zde se tedy dostáváme k obvyklé ceně v době uzavření

³⁸ «Si on n'a convenu ni la contrepartie pécuniaire ni la manière de la déterminer, est réputé dû le montant prévu dans les catalogues de prix officiels appliqués dans le lieu où le contrat est exécuté ou, à défaut, celui qui est généralement appliqué dans le lieu en question.» («Nebylo-li dohodnuto peněžní protiplnění ani způsob jeho určení, považuje se za povinnou výše předvídaná v katalozích úředních cen používaných v místě plnění smlouvy a není-li taková, pak ta, která se v tomto místě obecně užívá.»)

³⁹ Dostupné na: <https://www.trans-lex.org/929000>: „No. IV.6.2 - Subsequent fixing of contract price. If the contract does not contain a provision fixing the price or a method for determining it, the parties are to be treated, in the absence of any indication to the contrary, as having agreed to the price generally charged at the time of the conclusion of the contract for such performance in comparable circumstances in the trade concerned, or, if no such price is available, to a reasonable price.” (č.IV.6.2 – Následné určení kupní ceny. „Jestliže smlouva neobsahuje ustanovení určující cenu nebo způsob jejího určení, strany v případě absence opačného ukazatele budou chápány jako dohodnuvší obecnou cenu v době uzavření smlouvy za takové plnění za srovnatelných podmínek nebo, není-li taková cena, cenu rozumnou.”)

⁴⁰ „Where the price or any other contractual term is to be determined by one party whose determination is grossly unreasonable, then notwithstanding any provision to the contrary, a reasonable price or other term shall be substituted.“ („Kde cena nebo jiná smluvní podmínka má být určena jednou stranou a je-li určena velmi nerozumně, pak bez ohledu na jakýkoli opačný předpis bude nahrazena rozumnou cenou nebo jinou podmínkou.”)

⁴¹ „Article 7:4: Purchase price Where the sale has been concluded without determination (assessment) of the purchase price, the buyer has to pay a reasonable price. The prices usually charged by the seller at the time of the conclusion of the sale agreement are taken into account in determining (assessing) this price.“ (Článek

smlouvy, popř. k ceně rozumné, která vstupuje do obsahu závazkového vztahu. Má se přitom přihlídnout k ceně obvykle požadované prodávajícím.

V našem občanském zákoníku zmíněný § 1792 pod rubrikou „Úplata za plnění“⁴² prozrazuje inspiraci evropskými návrhy, avšak koneckonců svěřuje kompetenci k rozhodnutí **soudci**, jestliže se nepodaří výši ceny určit jako obvyklou v době a místě uzavření smlouvy. Co máme rozumět oním „nepodaří-li se určit...“? Myslím, že tu zákonodárce počítá s dohodou stran. Nedojde-li k takové dohodě, rozhodne soud. Příčinou nedosažení dohody ovšem může být i to, že obvyklá cena neexistuje a určení se bude muset opřít o jiná kritéria. Těmito kritérii je obsah smlouvy, povaha plnění a zvyklosti. Vezme-li soud v úvahu takto široký kontext, není zřejmě vyloučeno ani určení ceny individuální. Oproti Gandolfiho návrhu neváže § 1792 cenu na čas plnění, ale na místo a čas uzavření smlouvy (shodně s návrhem PECL). Určení ceny by bylo možno chápat podle výrazu „platí“ jako fikci, ale vhodnější je zřejmě mluvit o dispozitivní úpravě. Je otázka, jaký vztah má toto ustanovení k úpravě podstatných částí smlouvy, např. ve vztahu ke kupní smlouvě týkající se nemovitostí.

Druhý odstavec § 1792 je přímou intervencí pro případ sjednání ceny v **rozporu s cenovými předpisy**. Zákonodárce tu navazuje na veřejnoprávní předpisy. Dohoda stran je nahrazena cenou přípustnou podle cenových předpisů a nezpůsobuje neplatnost smlouvy.

Neúplnou analýzu soukromoprávní úpravy můžeme tedy shrnout v dílčí závěr, že zpravidla zákonodárce formuluje mechanismy k doplnění závazkového vztahu o cenu i pro případ absence dohody stran o její výši. Odvolává se na cenu obvyklou nebo rozumnou nejčastěji v okamžiku uzavření smlouvy.

Veřejné právo však k otázce ceny ve smlouvě také nemlčí. **Zákon o cenách** č. 526/1990 Sb. nepatří k příliš často zmiňovaným předpisům, ačkoli pro obsah smluvního vztahu zdaleka není bezvýznamný. Definuje cenu jako peněžitou částku sjednanou při prodeji zboží nebo určenou podle zvláštních předpisů k jiným účelům než k prodeji. Vymezení ceny v ZC dopadá na „výrobky, výkony, práce a služby“ (§ 1 zák. ZC). Překrytí s § 492 OZ se nezdá být škodlivé. ZC vymezuje případy, kdy správní orgány mohou ceny regulovat. V § 2 upravuje sjednávání ceny včetně zákazu **zneužití** výhodnějšího postavení k získání nepřiměřeného prospěchu.

Vývoj tohoto ustanovení je zajímavý, možno říci příznačný. V původním znění zákona stanovil § 2 odst. 3: „*Prodávající nesmí zneužívat svého hospodářského postavení k tomu, aby získal nepřiměřený hospodářský prospěch prodejem za sjednanou cenu zahrnující neoprávněné náklady nebo nepřiměřený zisk. Kupující nesmí zneužívat svého*

7:4: Kupní cena. Kde byl uzavřen prodej bez určení (vyhodnocení) kupní ceny, je kupující povinen zaplatit rozumnou cenu. Při určení (zhodnocení) této ceny se vychází z ceny obvykle požadované prodávajícím v době uzavření smlouvy o prodeji.)

⁴² „(1) Plyne-li ze smlouvy povinnost stran poskytnout a přijmout plnění za úplatu, aniž je ujednána její výše, či způsob, jakým bude tato výše určena, platí, že úplata byla ujednána ve výši obvyklé v době a v místě uzavření smlouvy. Nepodaří-li se takto výši úplaty určit, určí ji soud s přihlídnutím k obsahu smlouvy, povaze plnění a zvyklostem.

(2) Byla-li úplata ujednána v rozporu s právními předpisy o cenách, platí za ujednanou ta, která je podle těchto předpisů přípustná.“

hospodářského postavení k tomu, aby získal nepřiměřený hospodářský prospěch nákupem za sjednanou cenu výrazně nedosahující oprávněných nákladů.“ Tento text nevyžadoval, aby prodávající nebo kupující měl dominantní postavení, nešlo o úpravu v rámci soutěžního práva. Směřovala jenom na situace, kdy prodávající nebo kupující měl převahu, jež mu umožnila zneužití a nepřiměřený hospodářský prospěch. Veškerá úprava adhezních smluv počítá se situacemi, kdy jedna smluvní strana má převahu, a přece nejde o součást soutěžního práva.

Pojem „nepřiměřený hospodářský prospěch“ zákon upřesňuje v odst. 5 tak, že kromě rozporu s cenovými předpisy jde u prodávajícího i o zahrnutí „neoprávněných nákladů nebo **nepřiměřeného zisku** získaného na základě uplatnění vyšší ceny prodeje oproti obvyklé ceně, v případě zneužití výhodnějšího postavení na trhu“, u kupujícího o nákup za cenu „výrazně nedosahující oprávněných nákladů nebo nižší, než je cena obvyklá, v případě zneužití výhodnějšího postavení na trhu“.

Současná podoba odst. 3 ustanovení § 2 ZC je sice formulačně odlišná od původního znění,⁴³ ale její smysl jiný není.

V odst. 4 se zákonodárce pokouší o vymezení výhodnějšího postavení: „*Výhodnější hospodářské postavení podle odstavce 3 má prodávající nebo kupující, který sjednává ceny na trhu, aniž by při tom byl vystaven podstatné cenové soutěži. Hospodářské postavení prodávajícího nebo kupujícího se posuzuje zejména podle objemu prodaného nebo nakoupeného zboží, podílu na daném trhu, hospodářské a finanční síly, právních nebo jiných překážek vstupu na trh a míry horizontálního i vertikálního propojení s jinými osobami na daném trhu.*“ Vazba na soutěžní právo se nabízí, je použita formulace užívaná právě pro vyjádření dominantního postavení. V tomto případě to však není žádoucí a metoda úpravy vede k nedorozuměním. Souhlasím s autory komentářem k ZC,⁴⁴ podle kterého se tímto výhodnějším postavením nerozumí postavení dominantní. Zneužití podle cenového zákona není součástí soutěžního práva, ale navazuje na obecný zákaz zneužití práva (§ 8 OZ), popř. bychom mohli vidět souvislost i s právem nekalé soutěže. Směšování vede k tomu, že můžeme ve sdělovacích prostředcích opakovaně vidět a slyšet, jak dokonce představitelé dozorových orgánů ujišťují veřejnost, že samotné nepřiměřené zvýšení cen není postižitelné, pokud se neprokáže kartel apod. Je možné, že i samotný zákonodárce podlehl tomuto dojmu ke škodě věci.

Předmětem úpravy ZC je i cenová kontrola a skutkové podstaty přestupků. Podle § 16 odst. 2 ZC je nedodržení dohody o ceně nebo zneužití hospodářského postavení ve smyslu § 2 odst. 1 nebo 2 ZC přestupkem, za nějž lze ukládat pokuty podle odst. 4 téhož ustanovení. Rozhodování o pokutách je svěřeno cenovým kontrolním orgánům.

Zákaz zneužití nepřiměřenou cenou je tak obsažen jak v soukromém, tak ve veřejném právu.⁴⁵ Ustanovení § 2 ZC má rubriku „Sjednávání ceny“. Interpretace takového usta-

⁴³ Ustanovení § 2 odst. 3 ZC zní: „Prodávající ani kupující nesmí zneužít svého výhodnějšího hospodářského postavení k tomu, aby získal nepřiměřený majetkový prospěch.“

⁴⁴ NAISER, T., JANEČKOVÁ, M., SVOBODA, D. *Komentář k zákonu o cenách*. Dostupné na: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/344/1/2>.

⁴⁵ Ponechávám stranou další veřejnoprávní úpravy dotýkající se smluv a cen, jako např. zákon o významné tržní síle a nekalých praktikách při prodeji zemědělských a potravinářských produktů č. 395/2009 Sb., směrnici

novení z hlediska dualismu veřejného a soukromého práva podtrhuje jednotu práva. **I to, co je obsahem závazkového vztahu, může být současně veřejnoprávní povinností, jejíž porušení zakládá správní nebo trestní odpovědnost.** Koneckonců zákon proti nekalé soutěži z roku 1934 může být velmi dobrou ilustrací této skutečnosti. Citovaný komentář k ZC se touto otázkou nezabývá, avšak obávám se, že vyčlenit toto ustanovení z rámce soukromého práva nelze bez ohledu na skutečnost, že určitá porušení jsou skutkovými podstatami přestupku. Stává se tedy i **součástí obsahu smluvního závazku.** Jako soukromoprávní povinnost dohodnout přiměřenou cenu (nechávám stranou problematiku individuální ceny, kterou strany přirozeně mohou smluvit, aniž tím dojde k protiprávnímu jednání) musí jednak zakládat odpovídající oprávnění druhé smluvní strany a odpovědnostní následky při porušení. Takovými důsledky by mohla být neplatnost a povinnost k náhradě škody.

Právě formulovaná úvaha ovšem platí docela stejně pro spotřebitelské právo a dokládá, jak neorganické je jeho roztržení mezi občanský zákoník a zákon o ochraně spotřebitele (srov. např. § 1822 OZ).

Při odpovědi na otázku, zda určitá povinnost je obsahem závazku nebo má povahu veřejnoprávní by kritériem měla v obecné rovině být identifikace právního vztahu, odpověď na otázku, kdo je **subjektem** povinnosti a kdo je oprávněn splnění povinnosti požadovat. Závazkový vztah váže dlužníka vůči věřiteli, veřejnoprávní povinnost vzniká mezi povinným a autoritou. Přitom není pochyb, že velmi často je veřejnoprávní povinnost stanovena ve prospěch a na ochranu soukromoprávních subjektů, protože tato ochrana je veřejným zájmem. I strana závazkového vztahu jako součást množiny chráněných subjektů se tak může dovolávat splnění veřejnoprávní povinnosti profesionála. Tak např. v případě zneužívajících klauzulí se spotřebitel může dovolat jejich neplatnosti. Dualismus veřejného a soukromého práva působí tedy často na obě strany. Vstupuje do obsahu závazkového vztahu a zakládá tak odpovídající právo druhé smluvní strany a **současně** taková povinnost existuje ve vztahu k dozorové autoritě, její porušení naplňuje skutkovou podstatu veřejnoprávního deliktu.

V § 13 ZC je uložena prodávajícímu povinnost označovat při prodeji spotřebiteli zboží cenami. Konstrukce charakteristická pro spotřebitelské právo, kterou známe např. i z § 1811 občanského zákoníku, jde za hranice smluvního práva. Váže prodávajícího ještě před uzavřením smlouvy, ale váže jej i při samotném prodeji. Vyznačená cena se stane součástí smlouvy a obsahu závazkového vztahu. Pokud by účtovaná cena byla odlišná od vyznačené ceny odpovídající zákonu, prodávající by porušil svoji povinnost, povinnost veřejnoprávní i ze smlouvy plynoucí soukromoprávní. Je povinností spjatou obecně s podnikatelskou činností, což není v rozporu se skutečností, že ten, kdo má prospěch z povinného jednání, je obecně spotřebitel – tedy soukromoprávní subjekt a ten také se mnohdy bude splnění povinnosti domáhat obdobně, jako by měla povahu soukromoprávní. Současně však taková povinnost budoucí smluvní vztah **předurčuje**, protože ceny uvedené na výrobcích samozřejmě s sebou nesou závaznost pro uzavření smlouvy.

2019/633, která byla harmonizována uvedeným zákonem, zákon o ochraně spotřebitele atd. Mechanismus úpravy spojený s veřejnoprávní odpovědností je ve všech těchto případech stejný.

Je tak možno říci, že i **veřejnoprávní povinnosti tohoto druhu vstupují do obsahu smluvního vztahu** bez ohledu na stejnou či odlišnou vůli smluvních stran. Příznává-li např. zákon o ochraně spotřebitele (ZOS) spotřebiteli právo odstoupit od smlouvy (§ 5d), ocitáme se v rovině soukromého práva.

Donucujících právních intervencí je bohatá škála, která se ještě rozrůstá v okamžiku politických či ekonomických nebo jiných (epidemie, válka) krizí. V krizových obdobích jako by politici zcela zapomínali na obecný právní rámec smluvních vztahů a podléhají představě všemoci přikazování. Vše ostatní ustupuje do pozadí.

5. Veřejné právo – příklad regulace cen

Po roce 1989 byla u nás regulace cen rychle a rozhodně opuštěna, plně převládla liberální představa o spontánním tržním vývoji cen, do něhož stát nezasahuje. Zůstal však zachován výše popsaný zákaz zneužívajících cen v zákoně o cenách.

Zákon o cenách č. 526/1990 Sb. zrušil nařízení vlády o státním řízení cen č. 112/1985 Sb., podle kterého byly zásadně ceny jednotné na celém území státu (§ 3). Paragraf 3 odst. 4 tohoto nařízení stanovil: „*Dodavatelé jsou oprávněni požadovat jen platné ceny, kterými se rozumějí ceny stanovené příslušným orgánem nebo organizací, nebo sjednané dohodou dodavatele s odběratelem pro výrobky určené zvláštním předpisem.*“

Nový zákon definoval cenu a regulaci cen upravil v § 1 odst. 6 původně takto: „*V případech, kdy je trh ohrožen účinky omezení hospodářské soutěže nebo to vyžaduje mimořádná tržní situace, mohou federální ústřední orgány státní správy nebo příslušné orgány republik usměrnit tvorbu cen podle tohoto zákona (regulace cen).*“ Současné znění téhož ustanovení zní:

„*Správní orgány příslušné k regulaci cen podle zákona upravujícího působnost orgánů České republiky v oblasti cen (dále jen „cenové orgány“)* mohou regulovat ceny podle tohoto zákona

- a) *je-li trh ohrožen účinky omezení hospodářské soutěže,*
- b) *vyžaduje-li to mimořádná tržní situace,*
- c) *pro účely odvodu spotřební daně z cigaret podle zvláštního právního předpisu^{2a)},*
- d) *vyžadují-li to předpisy Evropských společenství^{2b)}, nebo*
- e) *vyžaduje-li to veřejný zájem spočívající v udržení vyváženého postavení prodávajícího a kupujícího u zboží zcela nebo zčásti dotovaného z prostředků státního rozpočtu nebo z jiných veřejných rozpočtů.*“ Počet případů se sice rozrostl, ale koncepčně se restriktivnost udržela a změny jsou spíše zpřesněním.

Liberalizace cen byla prvkem revoluční změny od plánovaného totalitního hospodářství k hospodářství tržnímu. Případy možné regulace ceny byly vypočteny taxativně. Možno položit otázku, zda není regulací ceny také zákaz zneužití formulovaný v § 2 odst. 3 ZC. Odpověď musí být negativní, protože regulací rozumíme nařízení konkrétní hladiny, zatímco zákaz zneužívající ceny zařadíme do skupiny ustanovení směřujících proti zneužívání práva obecně, proti nekalé soutěži a nekalým praktikám atd. Na tom nic nemění fakt, že praktické dopady mohou být podobné.

Na krizovou situaci, jež nastala v roce 2022, zareagovala politická reprezentace celou sérií zákonodárných opatření směřujících k regulaci cen. Nařízení vlády o stanovení cen elektřiny a plynu v mimořádné tržní situaci **č. 298/2022 Sb.** provádí energetický zák. **č. 458/2000 Sb.** Stanovilo maximální ceny podle zákona o cenách (§ 2 odst. 1). Bylo sice přijato na základě energetického zákona, avšak jenom v roce 2022 byl tento zákon novelizován třikrát. Znamená to, že nepředvídaná situace byla narychlo řešena včetně vytvoření zákonného rámce. Zákon č. 287/2022 Sb. z 10. září 2022 upravil mimořádnou tržní situaci včetně zmocnění pro vládu, aby nařízením stanovila maximální ceny. Pravomoc regulace cen měl předtím Energetický regulační úřad. Uskutečňoval ji prostřednictvím vyhlášek. Aniž budeme tuto úpravu zkoumat do hloubky, je zcela zřejmé, že tu veřejnoprávní zákon výrazně zasahuje do smluvních vztahů, zakotvuje např. právo výpovědi smlouvy nebo určuje, kdy se k ujednání smluvních stran nepřihlíží (§ 11c energetického zákona). Také zákon o působnosti orgánů ČR v oblasti cen č. 265/1991 Sb. byl narychlo změněn a vládě byla přiznána kompetence v oblasti regulace cen v souvislosti se zvláštním zákonem (§ 1a). Smluvní strany vstupují tedy do vztahů, které jsou výrazně determinovány veřejnoprávní úpravou. V § 96 odst. 5 energetického zákona je stanoveno: „*Smlouvy upravené tímto zákonem se v ostatním řídí právní úpravou závazků a úpravou smluvních typů jim nejbližších podle občanského zákoníku, pokud z tohoto zákona nebo povahy věci nevyplývá něco jiného.*“ Při rozhodování sporů o uzavření nebo změnu smluv uvedených v tomto ustanovení nebo v § 17 odst. 7 zákona ERÚ podle odst. 3 téhož ustanovení rozhodne „*o úpravě vzájemných práv a povinností stran sporu*“. Není tedy pochyb, že takovéto veřejnoprávní zákony doplňují obsah smluvních závazků velmi výrazně, aniž to mohou smluvní strany ovlivnit.

Závěr

Výše provedený nástin má být ilustrací skutečnosti, že obsah konkrétního závazkového vztahu je složitě determinován a zdaleka ne pouze vůlí stran. K vůli stran přistupují normy soukromého i veřejného práva, a pokud by se obsah vztahu vůlí stran určený dostal do rozporu s donucujícími ustanoveními celého právního řádu, nastávají důsledky značně přesahující soukromoprávní odpovědnost. Je to bezpochyby především konstrukce četných veřejnoprávních deliktů, která na smluvní vztahy navazuje, ale jsou tu i další mechanismy, jako např. nahrazení smluvního ustanovení povinností odpovídající zákonu (v případě cen). Bylo snad také ukázáno, že spotřebitelské právo, které zčásti zdánlivě spadá do práva veřejného, má výrazné reflexy do soukromoprávních vztahů v podobě vzniku korespondujících oprávnění spotřebitele v jeho smluvním vztahu s profesionálem.

Přestože tedy respektujeme dualismus veřejného a soukromého práva, domnívám se, že vztah obou částí je podstatně složitější, než jak se na první pohled zdá, a že v žádném případě nelze obě části právního systému ostrým řezem oddělit. Veřejnoprávní povinnosti uložené podnikatelům (profesionálům) nelze redukovat jenom na jejich vztah k orgánům veřejné moci. Je nutno respektovat jejich **reflex do smluvních závazků** a zvažovat důsledky porušení z pohledu obou částí právního systému. Jenom tímto pohledem do-

spějeme k uznání subjektivních práv druhé smluvní strany pramenících v právu veřejném, přestože projev její vůle ve smlouvě tyto prvky nepokrýval.

Literatúra

KREJČÍ, J. *Právní jevy v čase*. Praha, 1937

MALOVSKÝ-WENIG, A. *Příručka obchodního práva*. Praha : Kompas, 1947

OPPETIT, B. *Droit et modernité*. Paris, 1998

SEDLÁČEK, J. *Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností?* Příspěvek na druhý sjezd československých právníků, 1925

VESELÝ, F. X. *Punktace. Všeobecný slovník právní. Díl třetí. Padělání peněz - pých vodní. Příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí Koruny české*. Praha, nákladem vlastním, 1898, svazek/ročník 3, s. 1069 – 1071

WINTR, J. *Metody a zásady interpretace práva*. 2. vyd. Praha, 2019